

Ірина Миронівна ДОРОШ

доктор філософії з публічного управління та адміністрування, доцент кафедри, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1394-5639>

e-mail: iryna.m.dorosh@lpnu.ua

Юліан Михайлович ЧАПЛІНСЬКИЙ

аспірант, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2974-1554>

e-mail: yulian.m.chaplinskiy@lpnu.ua

Роман Андрійович ВЕЙ

аспірант, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0184-346X>

e-mail: roman.a.vei@lpnu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗУВАННЯ В РОЗРІЗІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

У статті проаналізовано системи фінансування громадських організацій (ГО) в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду. Досліджено сучасний стан фінансування ГО в Україні, виявлено основні проблеми та перешкоди, з якими стикаються організації, зокрема в умовах війни. Проведено порівняльний аналіз зарубіжного досвіду з метою виявлення кращих практик та можливих рішень для України. На основі проведеного аналізу запропоновано шляхи покращення системи фінансування ГО в Україні, зокрема, стосовно збільшення прозорості та доступності фінансування, розвитку внутрішнього ринку філантропії та підвищення ефективності використання фінансових ресурсів. Результати дослідження можуть бути корисні для організацій громадянського суспільства, урядових структур та міжнародних організацій, які працюють у сфері фінансування ГО в Україні.

Ключові слова: державне фінансування, філантропія, грантова підтримка, ендавмент, фандрейзинг

ВСТУП

Громадські організації (ГО) сьогодні є найбільш вагомими у загальній структурі неприбуткових організацій. Так, станом на 2020 р. в Україні зареєстровано 160 тис. неприбуткових організацій. З них 92 470 – громадські організації, 1 875 – громадські спілки, 26 651 релігійна організація, 28 713 профспілок, 317 творчих спілок, 19 812 благодійних організацій та 1 649 органів самоорганізації населення [4]. Варто зазначити, що від початку повномасштабної війни в Україні різко зросла потреба в таких організаціях, а відповідно і суттєво збільшилась їх кількість.

Такі організації мають здатність об'єднувати людей навколо спільних цілей та цінностей, формувати мережі взаємодії та довіри, а також сприяти вирішенню соціальних проблем та покращенню якості життя в громадах. Водночас війна призводить до зростання потреб населення у гуманітарній допомозі, соціальній підтримці та реабілітації, а ГО відіграють важливу роль у задоволенні цих потреб.

Діяльність ГО пов'язано з використанням великих обсягів фінансових ресурсів. Попри це, актуальні дослідження у сфері фінансування ГО демонструють недостатність наявних обсягів фінансового забезпечення для їх результативного функціонування в Україні. Саме тому важливо оптимізувати витрати та збільшити ефективність використання фінансових ресурсів у процесі реалізації функцій ГО. Так, функціонування ГО в умовах війни в Україні вимагає застосування принципово нових стратегій фінансування, таких як партнерство з бізнесом, залучення міжнародної допомоги тощо. А дослідження альтернативних джерел фінансування ГО в умовах війни в Україні, зокрема у розрізі переймання

зарубіжного досвіду, є важливим для забезпечення їхньої життєздатності у процесі реалізації своїх місій в умовах кризи.

МЕТА статті – огляд та аналізування кращих практик фінансування ГО в інших країнах з метою формування рекомендацій з покращення системи фінансового забезпечення таких організацій в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано такі методи:

1. Проведення огляду наукової літератури з фінансування ГО в Україні та за кордоном для визначення ключових тенденцій, проблем та можливих шляхів вирішення.
2. Вторинне аналізування проведених опитувань серед експертів з питань фінансування ГО для збору додаткової інформації з проблем та рекомендацій.
3. Дослідження офіційних документів (нормативно-правових актів, звітів, програм тощо) з метою визначення підходів до фінансування ГО в Україні та за кордоном.
4. Кейс-стаді – вивчення конкретних випадків фінансування ГО в Україні та за кордоном для аналізу особливостей, проблем та успіхів.
5. Порівняльний аналіз особливостей фінансування ГО в Україні та за кордоном для виявлення схожих та відмінних аспектів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Серед важливих проблем фінансування ГО особливої уваги потребують: залежність від зовнішніх джерел, недостатня прозорість та відкритість фінансової звітності ГО, ускладнений доступ до фінансування малих та нових ГО, скорочення фінансування низки соціальних програм та проектів через війну, вагомі адміністративні та організаційні витрати тощо.

Відповідно до українського законодавства ГО мають низку джерел **отримання грошових коштів** [2, 5, 6]:

1. **Фінансові вкладення фізичних та юридичних приватних осіб.** Це можуть бути як вітчизняні, так і іноземні «донори», котрі здійснюють фінансування ГО на основі безповоротної фінансової допомоги, або ж як благочинні внески.

2. **Державне фінансування ГО.** Таке фінансування може реалізовуватись за допомогою дотацій, субсидій з державного чи місцевих бюджетів, а також з державних цільових фондів, у вигляді *державних грантів як на всеукраїнському, так і регіональному рівнях.*

3. **Соціальне підприємництво.** Види економічної діяльності громадських організацій з метою *самостійного забезпечення своїх потреб є доволі рідкісним явищем.* Така діяльність здійснюється відповідно до Статуту та законодавства і часто стає перешкодою до отримання ГО статусу неприбуткової організації.

Розглянемо кожне з можливих джерел фінансування ГО детальніше. Стосовно іноземних «донорів», то відповідно до даних у 2020 р. лише США виділили для допомоги українському громадянському суспільству 31,9 млн дол. і витратили 27,6 млн. Це майже втричі більше, ніж у 2019 р. Розмір відповідної фінансової підтримки від ЄС 2020 р. зріс вдвічі порівняно з 2019 р., і сягнув 20 млн євро. Ці кошти спрямовувалися не лише на конкретні проекти, а й на інституційний та організаційний розвиток організацій громадянського суспільства [4].

З початку 2022 р. тенденції фінансування ГО в Україні іноземними донорами дещо змінилися. Відтак, відбулася зміна пріоритетів фінансування, актуалізація нових проблем та викликів у суспільстві (втрата трудового потенціалу внаслідок міграції працездатного населення, порушення прав людини внаслідок війни, гуманітарні кризи у прифронтових регіонах тощо), розвиток міжнародних партнерств, зростання вимог до ефективності фінансування ГО з боку іноземних «донорів» (зменшення адміністративних витрат, збільшення прозорості використання коштів тощо).

Водночас відзначається певна неоднорідність такого фінансування. Так, за даними дослідження організацій громадянського суспільства (ОГС) в умовах війни, виконаного на запит Фонду Східна Європа, після 24 лютого 2022 р. лише 17 % ГО (серед опитаних) отримали міжнародну допомогу. 83 % вказали, що не мали такого фінансування. Статистично значущі відмінності у відповідях на це запитання порівняно з усіма іншими опитаними виявлено у тих респондентів, які переїхали: 29 % релокованих ГО отримували гранти міжнародної технічної допомоги. А також частіше такі гранти отримували ті організації, які змінили напрям своєї діяльності – 36 % проти 17 % серед усіх опитаних. Отримані грантові кошти переважно спрямовано на підтримку вразливих груп населення, інтеграцію внутрішньоопереміщених осіб, підвищення соціальної згуртованості, організацію навчальних програм, підвищення обізнаності різних груп населення тощо [3].

Ще до війни приватні внески були доволі незначним джерелом фінансування ГО. Так, згідно з результатами загальнонаціонального опитування громадської активності, здійсненого програмою ENGAGE влітку 2020 р., на думку більшості українців, громадські ініціативи та організації мають фінансувати заможні люди (62,7 %)

та бізнес (51,1 %). Близько 20 % опитаних думали, що окремі особи також повинні підтримувати діяльність ОГС, серед яких і ГО. Відтак, кожен п'ятий українець бодай раз робив пожертви благодійним чи громадським організаціям протягом 2020 р. А кожен третій, хто підтримав хоча б одну ініціативу, заявив, що цей досвід дав бажані результати [3, 4].

Сьогодні ситуація дещо змінилася, оскільки кожен свідомий українець відчуває потребу долучитися до перемоги над ворогом, здолати його спільними зусиллями, і власне благодійні фонди та громадські волонтерські організації є посередниками у реалізації цих ініціатив. Саме в таких умовах на новий рівень виходить фандрейзинг як спосіб залучення громадян до спільної важливої справи.

Не менш важливим джерелом фінансування для ГО сьогодні залишається державний бюджет. За даними 2020 р. український уряд виділив [4]:

- 66 млн грн на підтримку ОГС осіб з інвалідністю;
- 8,6 млн грн для ОГС ветеранів;
- 13,5 млн грн для молодіжних організацій;
- 8 млн грн – для організацій, що опікуються патріотичним вихованням молоді.

Місцева влада також підтримує ГО. За даними 2020 р. у місцевих бюджетах на громадські ініціативи передбачено близько 50 млн грн, з них 40 – розподіляли на конкурсних засадах [4]. Попри це, сьогодні відмічаємо зміну акцентів у видатках і державного, і місцевих бюджетів внаслідок війни, що безперечно впливає на структуру джерел фінансування ГО в Україні.

У 2022 р. видатки на оборону країни зросли одразу в 9 разів. В 2023 р. їх абсолютний розмір продовжив зростати, проте набагато повільніше. І хоч сьогодні частка видатків на війну, досягнувши піку в 2022 р. – 58,6 %, демонструє скорочення і може опуститися нижче половини видатків держбюджету вже протягом 2024 р. (49,7 %), істотно в цьому ж році зросте частка видатків на обслуговування держборгу. Зростання видатків на обслуговування держборгу стало неминучим в результаті стрімкого збільшення дефіциту держбюджету, який повністю фінансується за рахунок запозичень – зовнішніх і внутрішніх [8]. Відтак, відмічається скорочення фінансування програм розвитку та підтримки ОГС з державного бюджету внаслідок його дефіциту.

Державна політика стосовно фінансування ГО в європейській практиці визначається ставленням держави до третього сектору як рівноправного партнера та вагомого чинника розвитку суспільства. Така політика реалізується передусім шляхом формування добре розвинутої системи надання державної підтримки громадському сектору. Водночас масштаб інтеграції державного і недержавного секторів у європейських країнах різний, як і пошук ефективних підходів до їхньої співпраці. Сьогодні ряд авторів виділяє умовну класифікацію країн за рівнем фінансової підтримки державами ГО [2]:

1. *Континентальна модель* (Німеччина, Франція) – держава загалом бере на себе фінансування надання послуг зазвичай за рахунок їх оплати третьою стороною або шляхом надання субсидій основним постачальникам і їх стейкхолдерам. Так, на державне фінансування припадає близько 55-75 % доходів ГО. У цій моделі ГО беруть активну участь у наданні соціальних послуг і

можуть бути їх основними постачальниками.

2. *Англосаксонська модель* (Велика Британія, Нідерланди). Відповідно до цієї моделі ГО також беруть активну участь в наданні соціальних послуг, проте вони є менш залежними від держави. Хоча в цих країнах здійснюється значне фінансування з боку держави (35-55 %), частка інших ресурсів залишається значною, що робить ГО більш придатними для ролі партнерів держави.

3. *Скандинавська модель* (країни Скандинавії): тут притаманне виконання державою ролі основного постачальника послуг. Водночас ГО зазвичай здійснюють «представницькі» функції, не беручи участі у наданні соціальних послуг. Рівень державного фінансування ГО можна вважати відносно низьким (25-35 %) порівняно з країнами попередніх груп.

4. У країнах Середземномор'я та більшості країн Центрально-Східної Європи сформувалась модель, яка характеризується доволі низьким рівнем державного фінансування; переважанням політичних інтересів у фінансуванні й участі ГО у наданні послуг, небажанням місцевих органів влади передавати ГО компетенції стосовно громадських послуг, неврахуванням неприбуткового характеру діяльності громадянського суспільства у податковому законодавстві; відсутністю достатніх ресурсів у муніципалітетів для їх передачі організаціям громадянського суспільства.

Попри те, що у деяких країнах Європи більшу частину фінансування ГО забезпечує держава через різноманітні програми та гранти, все ж таки у країнах з розвиненою системою філантропії ГО можуть мати доступ до більш широкого кола джерел фінансування. Зі свого боку, у країнах з менш розвиненою філантропічною культурою ГО є більш залежними від урядового фінансування або змушені шукати альтернативні джерела фінансового забезпечення, такі як міжнародні гранти.

Як вже зазначено, сьогодні є потреба у застосуванні нових підходів до фінансування ГО в межах чинного законодавства. Тут корисним може стати зарубіжний досвід. Серед основних механізмів фінансування ініціатив громадянського суспільства, які здебільшого реалізуються через діяльність ГО і застосовуються у світовій практиці, варто виділити ендавмент, фандрейзинг, відсоткову філантропію та соціальні інвестиції (венчурна філантропія) тощо [2].

Ендавмент – це фонд, який формується за рахунок пожертв та благодійних внесків з метою забезпечення сталого фінансування певної організації чи проекту в майбутньому. ГО можуть створювати ендавменти для забезпечення фінансування своєї діяльності у довгостроковій перспективі. Перевагами такого методу фінансування ГО є недоторканість основного капіталу, залучення професійної керуючої компанії, інвестування у цінні папери та інші активи, звітність про рух грошових коштів, довгострокова перспектива тощо [7].

Фандрейзинг – це процес залучення грошей на короткостроковий або повторюваний період. Це може бути залучення коштів від індивідуальних пожертв, організація благодійних заходів, корпоративне спонсорство тощо. Фандрейзинг допомагає забезпечити фінансування на поточні потреби та проєкти ГО. Головна відмінність між фандрейзингом і ендавментом полягає в тому, що фандрейзинг забезпечує фінансування на поточні пот-

реби та проєкти, тоді як ендавмент створює сталий фонд, який генерує дохід для підтримки ГО у майбутньому.

Зі свого боку, відсоткова філантропія – це механізм фінансової підтримки неприбуткових організацій, що полягає в наданні громадянам права на власний розсуд розпоряджатися на користь обраних ними неприбуткових організацій, законодавчо визначеним відсотком сплаченого громадянами податку з доходу. Застосування цього методу в Україні не є законодавчо врегульованим, а в умовах дефіциту бюджету та зростання витрат внаслідок війни втрачає свою актуальність. Водночас є вид відсоткової філантропії, яка базується на засадах добровільності та благодійності. Такий підхід дає змогу забезпечити стале фінансування для громадських організацій та вирішення ними соціальних проблем [1].

Ще одним нетрадиційним підходом до фінансування ГО є застосування засад венчурної філантропії, що передбачає партнерство між інвестором та підприємством-реципієнтом. У цьому разі інвестор не лише допомагає фінансово у розвитку того чи іншого соціального проєкту, а й має на меті застосувати весь свій досвід в управлінні та супроводі проєкту під час його реалізації.

В умовах війни в Україні важливо розвивати та застосовувати нові стратегії фінансування для забезпечення фінансової стабільності та ефективності діяльності ГО. Рациональне використання цих джерел фінансування може сприяти подоланню наслідків війни та зміцненню громадянського суспільства в Україні.

ВИСНОВКИ

У підсумку виділимо низку шляхів, які можуть сприяти покращенню системи фінансування ГО в Україні, зокрема в умовах війни:

- диверсифікація джерел фінансування: з метою зменшення залежності від державного та зовнішнього фінансування важливо стимулювати розвиток внутрішнього ринку філантропії та заохочувати приватні інвестиції;

- підвищення прозорості діяльності ГО: забезпечення прозорості у фінансовій діяльності ГО, публічне розкриття інформації про джерела та використання фінансів сприятиме підвищенню довіри до них як до соціальних інституцій;

- розвиток механізмів саморегулювання: формування саморегулюючих організацій, які б встановлювали стандарти фінансової звітності та етичних правил сприятиме підвищенню довіри до громадського сектору;

- підтримка організаційного розвитку: надання ГО можливостей для розвитку їхнього потенціалу та організаційної стійкості дозволить їм більш ефективно виконувати свої місії та завдання;

- розвиток механізмів грантової підтримки: формування та підтримка механізмів надання грантів, які були б доступними та прозорими для ГО, сприятиме розвитку третього сектору економіки;

- підвищення фінансової грамотності у суспільстві: розвиток програм та ініціатив з підвищення фінансової грамотності серед населення сприятиме усвідомленню важливості фінансової підтримки ГО та їхнього впливу на суспільство.

Список використаних джерел

1. Відсоткова філантропія в Україні: вимоги до організацій та питання звітності. *Центр демократії та верховенства права*. 2020. URL: <https://cedem.org.ua/news/vidsotkova-filantropiya-zustrich/>
2. Державне фінансування громадських організацій: зарубіжний досвід та рекомендації щодо впровадження в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2012. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/derzhavne-finansuvannya-gromadskikh-organizaciy-zarubizhnyi>
3. Дослідження потреб і проблем громадського сектору. *Фонд Східна Європа*. 2023. URL: <https://eef.org.ua/report/doslidzhennya-potreb-i-problem-gromadskogo-sektoru-pid-chas-vijny/>
4. Основним джерелом фінансування громадських організацій є іноземні донори – дослідження. *ZMINA*. 2021. URL: <https://zmina.info/news/osnovnym-dzherelom-finansuvannya-organizacij-gromadyanskogo-suspilstva-ye-inozemni-donory/>
5. Про громадські об'єднання: Закон України № 4572-VI від 22.03.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
6. Форми та види громадських об'єднань. *Правова допомога*. URL: <https://pravdop.com.ua/publications/komentarii-zakonodatelstva/formi-i-vidi-obshchestvennih-obedineniy/>
7. Що таке “ендаумент” *Фонд розвитку Інституту міжнародних відносин*. URL: <https://iirfund.org/about/endowment/>
8. Як війна змінила бюджет України? *Financial Club*. 2023. URL: <https://finclub.net/ua/infographica/yak-viina-zminyala-biudzheth-ukrainy.html>

References

1. Interest philanthropy in Ukraine: requirements for organizations and reporting issues. *Center for Democracy and Rule of Law*. 2020. URL: <https://cedem.org.ua/news/vidsotkova-filantropiya-zustrich/> (in Ukrainian).
2. State financing of public organizations: foreign experience and recommendations for implementation in Ukraine. *National Institute of Strategic Studies*. 2012. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/derzhavne-finansuvannya-gromadskikh-organizaciy-zarubizhnyi> (in Ukrainian).
3. Study of the needs and problems of the power sector. *Eastern Europe Foundation*. 2023. URL: <https://eef.org.ua/report/doslidzhennya-potreb-i-problem-gromadskogo-sektoru-pid-chas-vijny/> (in Ukrainian).
4. The main source of funding for public organizations is foreign donors - research. *ZMINA*. 2021. URL: <https://zmina.info/news/osnovnym-dzherelom-finansuvannya-organizacij-gromadyanskogo-suspilstva-ye-inozemni-donory/> (in Ukrainian).
5. On public associations: Law of Ukraine No. 4572-VI of March 22, 2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (in Ukrainian).
6. Forms and types of public associations. *Legal aid*. URL: <https://pravdop.com.ua/publications/komentarii-zakonodatelstva/formi-i-vidi-obshchestvennih-obedineniy/> (in Ukrainian).
7. What is the "endowment" of the Development Fund of the Institute of International Relations. URL: <https://iirfund.org/about/endowment/> (in Ukrainian).
8. How did the war change the budget of Ukraine? *Financial Club*. 2023. URL: <https://finclub.net/ua/infographica/yak-viina-zminyala-biudzheth-ukrainy.html> (in Ukrainian).

Iryna DOROSH

PhD in Public Management and Administration, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1394-5639>

e-mail: iryana.m.dorosh@lpnu.ua

Yulian CHAPLINSKYI

postgraduate student, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2974-1554>

e-mail: yulian.m.chaplinskyi@lpnu.ua

Roman VEI

postgraduate student, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0184-346X>

e-mail: roman.a.vei@lpnu.ua

FEATURES OF THE FINANCING OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN UKRAINE: A CROSS-SECTION ANALYSIS OF FOREIGN EXPERIENCE

Introduction. The paper analyzes the financing system of public organizations (POs) in Ukraine, taking into account foreign experience. The current state of POs financing in Ukraine was studied, the main problems and obstacles faced by organizations, in particular in war conditions, were identified.

The purpose of the paper is to review and analyze the best practices of financing POs in other countries with the aim of formulating recommendations for improving the system of financial support of such organizations in Ukraine.

Results. Among the important problems of POs financing, the following need special attention: dependence on external sources, insufficient transparency and openness of POs financial reporting, difficult access to financing of small and new POs, reduction of funding for a number of social programs and projects due to the war, significant administrative and organizational costs, etc. The state policy regarding the financing of POs in European practice is determined by the state's attitude to the third sector as an equal partner and an important factor in the development of society. Today, a number of authors distinguish a conditional classification of countries according to the level of state financial support of POs: the continental model (state funding accounts for about 55-75% of POs revenues), the anglo-saxon model (state funding 35-55%), the scandinavian model (the level of state funding of POs 25-35%), the model of the Mediterranean countries and most of the countries of Central and Eastern Europe (characterized by a rather low level of state funding). Today, there is a need to use new approaches to financing POs within the limits of current legislation. Foreign experience can be useful here. Among the main financing mechanisms of civil society initiatives, which are mostly implemented through the activities of POs and used in global practice, it is worth highlighting endowment, fundraising, interest philanthropy and social investments (venture philanthropy), etc.

Conclusion. As a result, the following ways are identified that can contribute to the improvement of the financing system of POs in Ukraine, in particular in war conditions: diversification of funding sources, increasing the transparency of POs activities, development of self-regulation mechanisms, support for organizational development, development of grant support mechanisms, and improvement of financial literacy in society.

Keywords: state funding, philanthropy, grant support, endowment, fundraising